

Badania i sondáže

DOI: 10.5604/01.3001.0013.7919

ZAANGAŻOWANIE W DZIAŁALNOŚĆ WOLONTARIATU A SPRAWCZOŚĆ, WSPÓLNOTOWOŚĆ ORAZ ETYKA

ADAM GRABOWSKI

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5690-2984>

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wolontariat, funkcjonujący jako spontaniczna, nieformalna i pozbawiona biurokratycznej struktury forma działalności niezawodowej, oznacza świadome i dobrowolne działanie na rzecz innych, wykraczające poza więzi rodzinne, koleżeńskie czy przyjacielskie (Krakowiak, Janowicz, 2008, s. 27). Wolontariat może także oznaczać poświęcanie własnego czasu na pracę społeczną, bywa nawet utożsamiany z dobroczynnością czy filantropią (Moroń, 2009, s. 35). Nic dziwnego, określenie filantropia, wywiedzione z greckiego słowa *philánthropos*, oznacza wszak umiłowanie człowieka oraz postawę zyczliwości zbudowaną na skłonności do kochania wszystkich ludzi (Królikowska, 2004, s. 32), a praca wolontariusza często polega na udzielaniu osobom potrzebującym pomocy duchowej, materialnej, zdrowotnej, prawnej i wszelkiej innej, jakiej w danej chwili wymagają. Potrzebującymi mogą być ludzie biedni, chorzy, samotni, starzy, niezaradni, bezdomni. Mogą to również być ofiary kataklizmów, więźniowie, osoby pozbawione praw i uciskane (tamże, s. 28–29).

Zaangażowanie w działalność wolontariatu powinno się zatem wiązać, po pierwsze, z ogólnym nastawieniem prospołecznym (wspólnotowością), po drugie, z wysoką gotowością do działania (sprawczością), szczególnie na rzecz innych, po trzecie zaś, z wysokim poziomem etycznym. W badaniu prezentowanym w tym tekście weryfikowano wspomniane założenia. Sprawdzano, czy osoby zaangażowane w działalność wolontariatu, w porównaniu do osób niezaangażowanych, charakteryzuje, z jednej strony, wyższe natężenie sprawczości i wspólnotowości, z drugiej zaś, wyższy poziom poparcia określonych kodów etycznych (tj. etyki autonomii, dobra powszechnego, godności i kolektywizmu). Zanim przedstawione zostanie

samo badanie, wyjaśnione zostaną pojęcia określające poszczególne zmienne, pomiar których był przedmiotem tego badania (tj. sprawczość, wspólnotowość oraz kody etyczne).

Pojęcia „sprawczość” i „wspólnotowość” oznaczają dwie podstawowe orientacje osobowościowe, jakie mogą charakteryzować ludzi, z których pierwsza odnosi się do sprawności w działaniu, a druga do funkcjonowania społecznego danej osoby. Sprawczość (lub dokładniej orientacja sprawcza) oznacza nastawienie na wywołanie jakichś skutków, na działanie i jego skuteczność, natomiast wspólnotowość (orientacja wspólnotowa) to nastawienie na innych ludzi, koncentracja zarówno na kontaktach i relacjach z innymi, jak i na włączeniu siebie do jakiejś wspólnoty i pozostawaniu jej częścią (Abele, Wojciszke, 2007, s. 754; Wojciszke, 2010, s. 45–46). Inaczej rzecz ujmując, sprawczość oznacza, że każdy człowiek jest realizatorem jakichś celów, a wspólnotowość – że jest członkiem jakiejś społeczności, a także uczestnikiem relacji społecznych. Stąd też założenie, leżące u podstawy prezentowanego w tym tekście badania, że jeśli ktoś dobrowolnie i bezinteresownie angażuje się w działalność na rzecz innych, to zapewne charakteryzuje się wyższym (w porównaniu do ludzi, którzy tego nie robią) poziomem natężenia orientacji sprawczej i wspólnotowej. Założenie to wydaje się tym bardziej słuszne, że badania Bogdana Wojciszke i Marty Cieślak (2014), dotyczące orientacji sprawczej i wspólnotowej, wykazały, że sprawczość wiąże się dodatkowo z ekstrawersją, sumiennością i z otwartością na doświadczenie. Badania te udowodniły, że sprawczość nie zaburza relacji z innymi ludźmi, a zmniejsza skłonność do depresji i lęku oraz hamuje unikanie. Osoby sprawcze charakteryzują się stabilnością emocjonalną, sumiennością i zadowoleniem z życia. Im wyższa sprawczość, tym większy poziom odczuwanego szczęścia, wyższa samoocena oraz zadaniowe reagowanie na stres. Wspólnotowość zaś, według wyników tych badań, wiąże się z ugodowością, ekstrawersją i sumiennością. Koreluje dodatnio z troską o interesy innych ludzi, czyli współpracą, kompromisem i dostosowaniem, a hamuje rywalizację i unikanie.

Pojęcie kodów etycznych wiąże się z badaniami Bogdana Wojciszke i Wiesława Baryły (2000) dotyczącymi potocznego rozumienia moralności, czyli tego, co według ludzi jest, a co nie jest moralne. W trakcie tych badań ustalono, że interpretacja zachowania w kategoriach moralnych opiera się głównie na zidentyfikowaniu (chwalebego czy też nagannego) celu/intencji obserwowanego człowieka (Wojciszke, 1999, s. 156). Badacze zastanawiali się, jakiego rodzaju treści wchodzi w skład domeny sądów moralnych, a zatem, co, tak naprawdę, podlega ocenie moralnej. Wojciszke wraz z Baryłą (2000) opracowali konstrukt pięciu kodów etycznych. U podstaw tego konstrukt znalazło się założenie, że jednostki, a także społeczeństwa dysponują nie jednym, ale wieloma kodami etycznymi. Każdy z tych kodów jest bytem względnie niezależnym od pozostałych i budowanym wokół jakiejś wartości centralnej implikującej typowe dla siebie „grzechy” i „cnoty”. Badacze wyróżnili w ten sposób pięć kodów: etykę autonomii, etykę kolektywistyczną, etykę dobra powszechnego, etykę godności oraz etykę produktywności.

Etyka autonomii charakteryzuje się tym, że jej centralną wartością jest dobro innej jednostki, a cnotami kardynalnymi pomaganie innym, poszanowanie dobra, wolności i praw jednostki. Natomiast podstawowe grzechy, to krzywda innego człowieka i łamanie praw jednostki (fizyczne, psychiczne, moralne). Centralną wartością etyki kolektywistycznej jest dobro grupy własnej, a cnotą kardynalną – podtrzymywanie integralności grupy i lojalność wobec niej. Najważniejsze wykroczenia przeciw zasadom etyki kolektywistycznej to działanie na szkodę grupy, nielojalność wobec niej i rozbijanie jej integralności, a także wyrzeczenie się grupy. Etyka autonomii i etyka kolektywistyczna to dwa kody etyczne najpowszechniej spotykane w różnych kulturach. Najprawdopodobniej każda kultura wykształca jakąś wersję etyki autonomii i jakąś wersję etyki kolektywistycznej. Wynikać może to z tego, że uniwersalnym (z ewolucyjnego punktu widzenia) problemem, który gatunek ludzki musiał rozwiązać, aby przetrwać, była ochrona dobra jednostki i dobra pierwotnego kolektywu, w którym ta jednostka żyła.

Odmienny charakter ma natomiast etyka dobra powszechnego. Jest to kod etyczny, którego beneficjentem nie jest ani jednostka, ani jej własna grupa, lecz społeczność ludzka jako całość. Wartością centralną tego kodu etycznego jest dobro społeczności ogólnoludzkiej. Kod ten nakazuje bowiem poszanowanie norm, które są korzystne dla ogółu ludzi, nawet, gdy przestrzeganie tych norm jest wbrew interesom działającego człowieka, konkretnych jednostek czy grup. Rozpowszechnienie się tego kodu etycznego wiąże się prawdopodobnie z pojawieniem się takich organizacji społecznych, jak państwo, a bardziej współcześnie – organizacje międzynarodowe. Potrzeba i konieczność przestrzegania tego rodzaju kodu szczególnie mogła się nasilić u końca dwudziestego i początku XXI w., poprzez globalizację działań człowieka i jego technologii. Katastrofa czy wojna nuklearna może mieć wpływ na losy wszystkich ludzi, dawniejsze katastrofy i wojny zaś miały zwykle zasięg lokalny.

Etyka godności to system etyczny, którego wartością centralną jest życie w godny sposób, a cnotami kardynalnymi są honor, duchowość (ziemska lub pozaziemska) oraz pogarda dla wartości materialnych. Grzechem, wedle etyki godności, jest pokalanie (się), utrata „zdolności honorowej”, nieodpowiednia forma, pogoń za dobrami materialnymi oraz zmiana stanów rzeczy uświęconych tradycją. Wreszcie etyka produktywności to system przekonań, którego wartością centralną jest produkcja dóbr, a cnotami kardynalnymi użyteczność, skuteczność, pracowitość, oszczędność, odrzucanie gratyfikacji i sukces. Grzechami głównymi są zaś bezproduktywność, lenistwo, marnotrawstwo (dóbr, czasu), pospieszna czy nadmierna konsumpcja. Ten kod etyczny w założeniu miał być nowszą i bardziej uogólnioną wersją klasycznej Weberowskiej protestanckiej etyki pracy. Jednakże, jak wykazały badania Baryły i Wojciszke (2000, 2003), etyka produktywności nie funkcjonuje w Polsce jako kod etyczny będący źródłem ocen i zachowań moralnych. Z tego względu, w prezentowanym badaniu mierzono poziom deklaratywnego poparcia tylko czterech spośród wcześniej przedstawionych kodów etycznych, tj. etyki autonomii, kolektywizmu, dobra powszechnego i godności (związła charakterystyka każdego z nich – tabela 1).

Tabela 1. Cztery kody etyczne i charakterystyka ich podstawowych własności

kod etyczny	centralna wartość	cnoty kardynalne	grzechy główne
etyka autonomii	dobro innej jednostki	poszanowanie dobra, wolności i praw jednostki; pomaganie innym, lojalność wobec jednostek	krzywda innego człowieka; łamanie praw jednostki (fizyczne, psychiczne, moralne), nielojalność wobec jednostek
etyka kolektywizmu	dobro grupy własnej	poszanowanie dobra, interesu i praw grupy własnej; podtrzymywanie integralności grupy; lojalność wobec grupy; konformizm	działanie na szkodę grupy, nielojalność wobec grupy, nonkonformizm, rozbijanie integralności grupy, wyrzeczenie się grupy
etyka dobra powszechnego	dobro społeczności jako całości	poszanowanie norm, których beneficjentem jest społeczność jako całość nawet, gdy podmiot lub konkretne jednostki lub grupy niczego bezpośrednio nie zyskują lub nawet coś tracą	łamanie norm, których beneficjentem jest społeczność jako całość wtedy, gdy podmiot lub konkretne jednostki/grupy niczego bezpośrednio nie zyskują na ich przestrzeganiu
etyka godności	życie w godny sposób	duchowość (ziemska lub pozaziemska), honor, pogarda dla wartości materialnych, utrzymanie czystości (klasy, kasty)	pokalanie (się), utrata „zdolności honorowej”, nieodpowiednia forma, pogoń za dobrami materialnymi, zmiana tego, co poświęcone tradycją

Źródło: B. Wojciszke, W. Baryła (2000, s. 407).

Metoda

Cel badań

Celem badania prezentowanego w tym opracowaniu jest sprawdzenie, czy istnieje związek między zaangażowaniem w działalność wolontariatu a poziomem wspólnotowości, sprawczości oraz stopniem poparcia kodów etycznych (tj. etyki autonomii, kolektywizmu, dobra powszechnego i godności).

Pytania badawcze

Szczegółowe pytania badawcze, na które poszukiwano odpowiedzi, sformułowano w następujący sposób:

1. Czy zaangażowanie w działalność wolontariatu wiąże się z poziomem wspólnotowości?
2. Jaka jest relacja między poziomem wspólnotowości a zaangażowaniem w działalność wolontariatu?
3. Czy zaangażowanie w działalność wolontariatu wiąże się z poziomem sprawczości?

4. Jaka jest relacja między poziomem sprawczości a zaangażowaniem w działalność wolontariatu?
5. Czy zaangażowanie w działalność wolontariatu wiąże się z poziomem etycznym?
6. Jaka jest relacja między poziomem etycznym a zaangażowaniem w działalność wolontariatu?

Hipotezy badawcze

Przed przystąpieniem do realizacji badania sformułowano następujące hipotezy, których prawdziwość zweryfikować miało prezentowane studium:

1. Osoby zaangażowane w działalność wolontariatu charakteryzują się wyższym poziomem sprawczości i wspólnotowości w porównaniu do osób niezaangażowanych. Istotą wolontariatu jest bowiem działanie (sprawczość) i, co ważne, na rzecz innych bardziej niż na własną korzyść (wspólnotowość, por. Kiedewicz-Nappi, 2005, s. 283; Roguska, 2010, s. 29).
2. Osoby zaangażowane w działalność wolontariatu charakteryzują się silniejszym poparciem różnych kodów etycznych w porównaniu do osób niezaangażowanych. Działalność wolontariatu bowiem, jako, z założenia, dobrowolna i bezinteresowna, ogólnie kojarzyć się może z czynieniem dobra (bywa przecież określana również jako dobroczynność, o czym wcześniej wspomniano), a więc z postępowaniem etycznym (por. Braun, Jeziorański, 2013, s. 76; Lubrańska, Zawira, 2017, s. 161 i 163; Olubiński, 2005, s. 47).

Narzędzia

Poziom natężenia wspólnotowości i sprawczości mierzono u badanych za pomocą narzędzia opracowanego przez Bogdana Wojciszke i Monikę Szlendak („Skala do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej”, 2010). Narzędzie zawiera 30 określeń różnych cech, po 15 charakterystycznych dla każdej z obu mierzonych orientacji, prezentowanych w kolejności losowej, np. ambitny, przebojowy (orientacja sprawcza), współczujący, wybaczący (orientacja wspólnotowa). Na 7-punktowej skali od 1 (zdecydowanie nie) do 7 (zdecydowanie tak) respondenci wskazują, jak trafnie każde z tych określeń odnosi się do nich samych.

Narzędziem pomiaru poparcia poszczególnych kodów etycznych była skrócona wersja (bez skali etyki produktywności, patrz wyżej) kwestionariusza etyk opracowanego przez Wojciszke i Baryłę (2000). Wypełniając ten kwestionariusz, osoby badane oceniają opisy 40 zachowań, posługując się 7-punktową skalą, od -3 (bardzo niewłaściwe), do +3 (bardzo właściwe). Zachowania te odnoszą się do każdego z kodów etycznych, po 10 dla każdego kodu, kolejność prezentacji wszystkich zachowań jest losowa.

Podczas analizy danych pochodzących z prezentowanego w tym opracowaniu badania, oceny uczestników, dotyczące zachowań będących transgresjami (łamaniem zasad poszczególnych etyk), zostały zakodowane za pomocą punktacji odwróconej, tzn. -3 jako +3, -2 jako +2 itd., aby, tak jak w przypadku zachowań wyrażających

akceptację, wyższa ocena oznaczała silniejsze poparcie danej etyki, a niższa – silniejsze jej odrzucanie. Dzięki temu, wskaźnikiem poparcia danej etyki mogła być średnia ocen wszystkich odnoszących się do niej zachowań.

Opis badanej grupy

Badaniem objętych zostało 71 osób (37 kobiet i 34 mężczyzn), Średnia wieku wszystkich badanych $M = 29,38$, odchylenie standardowe $SD = 6,60$, w tym kobiety $M = 29,16$, $SD = 6,65$; mężczyźni $M = 29,62$, $SD = 6,64$.

Trzydzieści siedem osób badanych (19 kobiet, 18 mężczyzn) było zaangażowanych w działalność wolontariatu altruistycznego (w Centrum Wolontariatu Hospicyjnego w Żurominie). Średnia wieku tej grupy badanych $M = 27,97$, odchylenie standardowe $SD = 5,57$, w tym kobiety $M = 27,63$, $SD = 5,72$; mężczyźni $M = 28,33$, $SD = 5,96$.

Pozostałe 34 osoby badane (18 kobiet, 16 mężczyzn) to osoby niezaangażowane w działalność wolontariatu. Średnia wieku w tej grupie badanych $M = 27,97$, odchylenie standardowe $SD = 5,57$, w tym średnia wieku kobiet $M = 27,63$, $SD = 5,72$; średnia wieku mężczyzn $M = 28,33$, $SD = 5,96$.

Sposób prowadzenia badań

Osoby zaangażowane w działalność wolontariatu badano na terenie Centrum Wolontariatu Hospicyjnego w Żurominie. Każdego z wolontariuszy, który zgodził się wziąć udział w badaniu, indywidualnie proszono o wypełnienie kwestionariusza zawierającego opisaną wyżej skalę. Wykonanie tego zadania zajmowało badanym około 10 minut.

W celu zgromadzenia danych porównawczych od osób niezaangażowanych w działalność wolontariatu pozostałą część badania przeprowadzono w licznie uczęszczanych miejscach publicznych takich, jak parki, galerie handlowe oraz kampus uniwersytecki w Olsztynie. Wybrano te właśnie miejsca, aby była jak największa szansa na to, że grupa porównawcza (przy zachowaniu doboru losowego osób badanych) będzie miała tę samą strukturę wiekową i proporcje płci, co grupa badanych wolontariuszy.

W każdym przypadku, do wybranej losowo osoby zwracano się z pytaniem, czy zechce wziąć udział w krótkim badaniu naukowym. Jeśli wyraziła zgodę, czytano jej treść kwestionariusza (takiego samego, jaki wypełniali wolontariusze) i zaznaczano odpowiedzi, których udzielała. Trwało to około 10 minut. Na koniec padało pytanie, czy osoba ta jest bądź kiedykolwiek była zaangażowana w jakąkolwiek działalność wolontariatu. Żadna z osób z tej grupy w taką działalność zaangażowana nie była. To ostatnie pytanie zadawane było dopiero na koniec badania po to, aby nie sugerować uczestnikom, iż są badani tylko ze względu na to, że nie są wolontariuszami.

Wyniki

Wstępne analizy (wynik testu analizy wariancji wykonany dla danych od wszystkich uczestników, bez podziału na wolontariuszy i niezaangażowanych w wolontariat, któ-

ry okazał się nieistotny statystycznie) wykluczyły wpływ płci badanych na natężenie którejkolwiek z badanych zmiennych. Nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic między kobietami a mężczyznami pod względem stopnia poparcia poszczególnych kodów etycznych czy poziomem sprawczości lub wspólnotowości. Wyniki analizy testem istotności różnic t-Studenta okazały się nieistotne statystycznie.

W celu weryfikacji hipotezy, że osoby zaangażowane w wolontariat charakteryzują się wyższym poziomem sprawczości i wspólnotowości niż osoby niezaangażowane, porównano średnie natężenie tych zmiennych w obu grupach badanych. Sprawdzone, czy występuje między nimi statystycznie istotna różnica pod tym względem, a jeśli tak, to czy ma ona zakładany kierunek (tj. wyższa średnia w grupie wolontariuszy, niższa – w grupie niezaangażowanych). Analiza testem t-Studenta wykazała, że średni wynik sprawczości był istotnie wyższy w grupie osób zaangażowanych w działalność wolontariatu niż wśród niezaangażowanych (tabela 2).

Tabela 2. Porównanie średniego poziomu natężenia orientacji sprawczej (skala 7-punktowa, od 1 do 7, test t-Studenta)

wolontariusze	niezaangażowani	<i>t</i> (wynik testu t-Studenta)	<i>p</i> (poziom istotności)
5,22	4,93	2,11	0,04

Źródło: badanie własne.

Podobnie, analiza testem t-Studenta wykazała, że średni wynik wspólnotowości również był istotnie wyższy w grupie osób zaangażowanych w działalność wolontariatu niż wśród niezaangażowanych (tabela 3).

Tabela 3. Porównanie średniego poziomu natężenia orientacji wspólnotowej (skala 7-punktowa, od 1 do 7, test t-Studenta)

wolontariusze	niezaangażowani	<i>t</i> (wynik testu t-Studenta)	<i>p</i> (poziom istotności)
5,70	5,38	2,58	0,01

Źródło: badanie własne.

W celu weryfikacji hipotezy zakładającej wyższy stopień poparcia różnych kodów etycznych przez wolontariuszy w porównaniu do osób niezaangażowanych, przeprowadzono serię analiz statystycznych testem t-Studenta. Analizowano średni wynik dotyczący poparcia każdego z czterech kodów etycznych (autonomii, kolektywizmu, dobra powszechnego i godności) w obu grupach badanych (wolontariusze, niezaangażowani) i sprawdzano, czy występuje statystycznie istotna różnica tych wyników, a jeśli tak, to czy ma ona zakładany kierunek (tj. wyższa średnia w grupie wolontariuszy, niższa – w grupie niezaangażowanych). Analizy te jednak okazały się nieistotne statystycznie (tabela 4).

Tabela 4. Porównanie średniego poziomu poparcia kodów etycznych (skala 7-punktowa, od –3 do +3, test t-Studenta). W żadnym przypadku różnica nie osiągnęła standardowego poziomu istotności statystycznej (tj. co najmniej 0,05)

kod etyczny	wolontariusze	niezaangażowani
etyka autonomii	2,43	2,54
etyka kolektywizmu	2,19	2,13
etyka dobra powszechnego	2,07	2,03
etyka godności	1,94	1,75

Źródło: badanie własne.

Dyskusja i wnioski

Prezentowane w tym opracowaniu badanie miało na celu sprawdzenie, czy istnieje związek między zaangażowaniem w działalność wolontariatu a poziomem wspólnotowości, sprawczości oraz stopniem poparcia kodów etycznych (tj. etyki autonomii, kolektywizmu, dobra powszechnego i godności). Uzyskane wyniki, wskazujące na występowanie różnic między poziomem sprawczości i wspólnotowości wolontariuszy i pozostałych osób badanych, przemawiają za istnieniem związku między zaangażowaniem danej osoby w działalność wolontariatu a jej sprawczością i wspólnotowością. Wzorec uzyskanych wyników potwierdza również postulowany kierunek tej relacji. Poziom sprawczości i wspólnotowości wolontariuszy okazał się wyższy niż w przypadku osób niezaangażowanych.

Wynikający stąd wniosek, że wolontariuszy może charakteryzować wyższy poziom sprawczości i wspólnotowości w porównaniu z osobami niezaangażowanymi wydaje się dodatkowo uprawniony wobec rezultatów wstępnych analiz, wykluczających wpływ płci uczestników na natężenie tych zmiennych. Stwierdzone różnice nie wynikały zatem z tego, że niemal dokładnie połowę osób badanych stanowiły kobiety, a drugą połowę mężczyźni. Choć ogólnie kobiety są bardziej wspólnotowe niż mężczyźni, a mężczyźni są ogólnie bardziej sprawczy od kobiet (Wojciszke, 2010), w tym badaniu zróżnicowanie poziomu sprawczości i wspólnotowości związane było z tym, do której grupy (wolontariusze lub niezaangażowani) należała osoba badana, niezależnie od tego, czy była kobietą czy mężczyzną.

Ponadto, chociaż ogólnie w działalność wolontariatu włączają się przede wszystkim ludzie młodzi (Braun, Jeziorański, 2013) i z takimi osobami też jest on najczęściej kojarzony (Lubrańska, Zawira, 2017), w prezentowanym badaniu struktura wiekowa w grupie wolontariuszy była zróżnicowana. Oczywiście, podobnie zróżnicowana była również struktura wiekowa grupy osób niezaangażowanych. Z założenia bowiem osoby z obu tych grup miało różnić tylko to, czy uczestniczą w pracach wolontariatu. Wobec starań, jakich dołożono, aby liczba kobiet i mężczyzn w każdej z grup była niemal identyczna i aby badanie nie ograniczało się wyłącznie do osób młodych, uzasadniony jest wniosek, że wyższy poziom sprawczości i wspólnotowości u wo-

lontariuszy (w porównaniu z pozostałymi uczestnikami badania) nie był związany ani z różnicą płci, ani z różnicą wieku między nimi i osobami niezaangażowanymi, ale z uczestnictwem w pracach wolontariatu.

Ograniczeniem prezentowanego badania jest fakt, że jego rezultaty, jakkolwiek wskazujące na istnienie pozytywnego związku między zaangażowaniem w działalność wolontariatu a sprawczością i wspólnotowością, nie pozwalają jednak rozstrzygnąć, co jest przyczyną, a co skutkiem w tym związku. Stwierdzono jedynie, że istnieje taki związek, nie wiadomo jednak, czy to predyspozycje osobowościowe skłaniają ludzi do angażowania się w tego typu działalność, czy też bycie wolontariuszem sprawia, że człowiek staje się bardziej sprawczy i wspólnotowy. Wyniki prezentowane w innych opracowaniach (Braun, Jeziorański, 2013; Kołecka, 2012; Konopacki, 2003; Lausch-Chudy, 2010), przemawiają za tym, że to działalność w wolontariacie wykształca w osobach zaangażowanych poczucie sprawczości i wspólnotowości. Niemniej, prawdopodobna wydaje się również hipoteza, że wyższa sprawczość, jaka, według wyników tego badania, charakteryzuje wolontariuszy, mogłaby popychać ich do działania w ogóle, a występująca z nią jednocześnie wyższa wspólnotowość powodować, że działanie to skierowane byłoby przede wszystkim na dobro innych. Ponieważ jednak nie zostało to definitywnie rozstrzygnięte, jednym z obiecujących kierunków przyszłych badań mogłaby być eksploracja związków przyczynowo-skutkowych w relacji między sprawczością, wspólnotowością i zaangażowaniem w działalność wolontariatu.

W prezentowanym badaniu nie uzyskano wyników, które wskazywałyby na występowanie różnic między poziomem etycznym wolontariuszy i pozostałych osób badanych. Otrzymane rezultaty nie przemawiają zatem za istnieniem postulowanego związku między etyką a zaangażowaniem w działalność wolontariatu. Nie znaleziono bowiem dowodów potwierdzających hipotezę o wyższym stopniu poparcia kodów etycznych wśród wolontariuszy w porównaniu do pozostałych osób badanych. Podobne wyniki uzyskała Jagoda Sikora (2015), nie stwierdzając różnic między poziomem endocentryzmu i egzocentryzmu moralnego u wolontariuszy hospicyjnych i osób, które nigdy nie włączały się w działalność wolontariatu (stanowiących grupę kontrolną).

W odniesieniu do sposobu pomiaru poparcia kodów etycznych, jaki został zastosowany w opisywanym badaniu, jako kolejne ograniczenie mógłby być uznany fakt, że mierzone było jedynie deklaratywne poparcie kodów etycznych. Nie wiadomo zatem, jak oceniona byłaby etyka wolontariuszy i niezaangażowanych i czy również nie stwierdzono by żadnych różnic, gdyby pod uwagę wzięte zostały behawioralne wskaźniki poparcia poszczególnych kodów. Niestety, trudno jest wyobrazić sobie zastosowanie tego typu wskaźników w praktyce badawczej. Zamiast pytać uczestników badania, jak oceniają przedstawione im w opisach zachowania fikcyjnych osób, należałoby obserwować, jak sami zachowują się w tego rodzaju sytuacjach. Obserwację taką należałoby przy tym prowadzić tak, by badani nie zdawali sobie sprawy z tego, że ktoś ich obserwuje. Taka świadomość bowiem mogłaby poważnie wpłynąć na ich zachowanie, na przykład poprzez uruchomienie motywacji do tego, by dobrze wypaść w oczach obserwatora. Najlepiej byłoby przy tym, gdyby zachowania osób

obserwowanych ujawniały się w sposób naturalny i w ich naturalnym środowisku funkcjonowania.

Pozostawałby ponadto jeszcze problem interpretacji tego, co dałoby się w ten sposób zaobserwować. W tym, co jeden obserwator interpretowałby jako, na przykład dbałość o nienaruszanie cudzej godności, inny mógłby dopatrzeć się jedynie przestrzegania zasad *savoir vivre* 'u. Jednakże, nawet gdyby interpretacja zachowania mogła być jednoznaczna, nadal nie zawsze byłoby wiadomo, czy obserwowana osoba postępuje tak dlatego, że tak nakazują jej uznawane przez nią zasady etyczne, czy też może po prostu robi to z wyrachowania. Próbuując zatem zbadać poziom etyczny respondentów, autor tego opracowania zdecydował się bazować na składanych przez nich deklaracjach. Ankieta, jaką można w tym celu zastosować (kwestionariusz etyk Wojciszke i Baryły, o czym wcześniej wspomniano) jest narzędziem starannie przygotowanym i rzetelnie sprawdzonym już w wielu badaniach. Niemniej kierunkiem przyszłych badań (i nie lada wyzwaniem dla ich autorów) byłoby opracowanie metody pomiaru poziomu etycznego na podstawie obserwacji wskaźników behawioralnych.

Wyniki dotyczące poparcia kodów etycznych skłaniają zatem do wniosku, że jakkolwiek działania wolontariuszy mogą ogólnie kojarzyć się z czynieniem dobra, czyli postępowaniem etycznym, nie musi to oznaczać, iż w tego typu działalność angażują się tylko osoby o etyce wyższej niż przeciętnej. W prezentowanym badaniu osoby niezaangażowane w działalność wolontariatu wykazały się równie wysokim poziomem poparcia każdej z etyk co wolontariusze. Zatem, ogólnie wysoki poziom etyczny danej osoby niekoniecznie musi skutkować jej gotowością do dobrowolnego podejmowania bezinteresownych działań na rzecz innych ludzi, szczególnie jeśli osoba ta nie charakteryzuje się odpowiednio wysokim poziomem sprawczości i wspólnotowości. Za prawdziwością tego przypuszczenia mogą przemawiać właśnie przedstawione wyniki, wedle których poziom sprawczości i wspólnotowości był istotnie niższy u osób niezaangażowanych niż u wolontariuszy.

Podsumowując, cel badania został osiągnięty – wyniki dostarczyły dowodów przemawiających za istnieniem związku między sprawczością, wspólnotowością i zaangażowaniem w wolontariat. Jeśli chodzi natomiast o sprawdzenie, czy istnieje związek między poziomem etycznym danej osoby a jej działalnością w wolontariacie, wyniki badania nie dostarczyły dowodów potwierdzających istnienie takiego związku.

Jakie w takim razie wnioski i sugestie z prezentowanego w tym opracowaniu badania mogą być sformułowane dla praktyki pedagogicznej? Jeśli jest tak, jak sugerują przedstawione wyniki, że nie istnieje związek między (wysokim) poziomem etycznym (czy nawet poziomem empatii, jak wskazują przywoływane wcześniej badania Sikory, 2015) i skłonnością do podejmowania bezinteresownych działań na rzecz bliźniego, ale istnieje związek między poziomem sprawczości i wspólnotowości a gotowością do angażowania się w takie działania, jednym z głównych zadań pedagogów powinno być kształtowanie i rozwijanie u swoich podopiecznych poczucia sprawczości i wspólnotowości.

Jak pokazują opracowania dotyczące wychowawczego znaczenia wolontariatu w praktyce pedagogicznej (Kapuścińska, 2012; Kostek, 2010; Sowiński, 2005), angażowanie dzieci i młodzieży w działalność wolontariatu może być jednym z najlep-

szych sposobów realizacji tego celu. Rola pedagoga nie może się oczywiście przy tym ograniczać tylko do zainicjowania tej działalności poprzez, na przykład, powołanie do życia szkolnego koła wolontariatu. Za Katarzyną Braun i Markiem Jeziorańskim (2013) należy podkreślić, że każda forma wolontariatu młodzieżowego musi mieć swojego opiekuna. Opiekun to osoba odpowiedzialna za rekrutację i odpowiednie szkolenie młodzieży, współpracę z właściwymi placówkami, kontakt z rodzicami swoich podopiecznych, koordynację działań wolontariuszy oraz wspieranie ich w sytuacjach trudnych. Pedagog pełniący tę rolę powinien przede wszystkim pomóc każdemu z młodych wolontariuszy, zgodnie z jego/jej indywidualnymi predyspozycjami, w doborze odpowiedniego miejsca i właściwego sposobu udzielania pomocy.

Bibliografia

- Abele, A., Wojciszke, B. (2007). Agency and communion from the perspective of self versus others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 751–763.
- Baryła, W., Wojciszke, B. (2003). Potoczne rozumienie moralności: reakcje emocjonalne na zachowania łamiące lub podtrzymujące pięć kodów etycznych. W: B. Wojciszke, M. Płopa (red.), *Osobowość a procesy psychiczne i zachowanie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Baryła, W., Wojciszke, B. (2000). Potoczne rozumienie moralności: badania psychologicznej rzeczywistości etyki godności i etyki produktywności. *Przegląd Psychologiczny*, 43, 423–445.
- Braun, K., Jeziorański, M. (2013). Wychowawcze znaczenie wolontariatu w perspektywie teorii i praktyki pedagogicznej. *Roczniki Pedagogiczne*, 4, 73–97.
- Kapuścińska, M. (2012). Motywy podejmowania działań wolontariackich wśród młodzieży szkolnej. W: T. Zbyrad, B. Krempa (red.), *Pomoc jako zachowanie prospołeczne* (s. 317–326). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kiedewicz-Nappi, H. (2005). Znaczenie wolontariatu w społeczeństwie uczniów gimnazjum i liceum akademickiego. W: W. Limont, J. Cieślakowska (red.), *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych. Tom II. Uczeń – nauczyciel – edukacja* (s. 283–288). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Kołecka, M. (2012). Wolontariat – szansa i nadzieja. W: T. Zbyrad, B. Krempa (red.), *Pomoc jako zachowanie prospołeczne* (s. 301–315). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Konopacki, M. (2003). Wolontariat jako szansa i nadzieja. W: K. Marzec-Holka (red.), *Pomoc społeczna. Praca socjalna, teoria i praktyka*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej.
- Kostek, M. (2010). *Wolontariat w hospicjum impulsem do zmiany w człowieku?* Lublin: TN KUL.
- Krakowiak, P., Janowicz, A. (2008). Historia i współczesność wolontariatu hospicyjnego. W: P. Krakowiak, A. Modlińska (red.), *Podręcznik wolontariusza hospicyjnego*. Gdańsk: Via Medica.
- Królikowska, J. (2004). *Socjologia dobroczynności*. Warszawa: Żak.
- Lausch-Chudy, M. (2010). Wychowawcza moc wolontariatu. W: J. Stala (red.), *Socjalizacja – wyzwanie współczesności*. Tarnów: Biblos.
- Lubrańska, A., Zawira, E. (2017). Motywy współczesnych wolontariuszy w aspekcie różnic pokoleniowych. *Łódzkie Studia Teologiczne*, 26, 159–173.
- Moroń, D. (2009). *Wolontariat w trzecim sektorze. Prawo i praktyka*. Wrocław: Wydawnictwo UWr.
- Olubiński, A. (2005). Humanistyczno-edukacyjne wartości wolontariatu w przygotowaniu dopracy socjalnej. W: B. Kromolicka (red.), *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Roguska, A. (2010). Wolontariat – działania na rzecz jednostki i społeczeństwa. W: M. Danielak-Chomać, B. Dobrowolska, A. Roguska (red.), *Wolontariat w teorii i praktyce* (s. 27–48). Siedlce: Fundacja na Rzecz Dzieci i Młodzieży „Szansa”.

- Sikora, J. (2015). Endocentryzm i egzocentryzm moralny, aprobaty społeczna i empatia u wolontariuszy hospicyjnych. *Ogrody Nauk i Sztuk*, 5, 278–284.
- Sowiński, A. (2005). W poszukiwaniu ideału osobowości wolontariusza. W: B. Kromolicka (red.), *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Wojciszke, B. (2010). *Sprawczość i wspólnotowość – podstawowe wymiary postrzegania społecznego*. Gdańsk: GWP.
- Wojciszke, B. (1999). Grzech czy porażka? Moralne i sprawnościowe kategorie w potocznym rozumieniu świata społecznego. W: B. Wojciszke, M. Jarymowicz (red.), *Psychologia rozumienia zjawisk społecznych* (s. 34–51). Warszawa: WN PWN.
- Wojciszke, B., Baryła, W. (2000). Potoczne rozumienie moralności: pięć kodów etycznych i narzędzie ich pomiaru. *Przegląd Psychologiczny*, 43, 395–421.
- Wojciszke, B., Cieślak, M. (2014). Orientacja sprawcza i wspólnotowa a wybrane aspekty funkcjonowania zdrowotnego i społecznego. *Psychologia Społeczna*, 3, 285–297.
- Wojciszke, B., Szlendak, M.A. (2010). Skale do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej. *Psychologia Społeczna*, 1, 57–69.

VOLUNTEERING INVOLVEMENT AND AGENCY, COMMUNION AND ETHICS

Abstract

The aim of this paper was to check whether there exists a relationship between volunteering involvement and the level of communion, agency and degree of support for ethical codes. The questions concerned whether persons involved in volunteering (compared to those not involved) are characterized, on the one hand, by a higher intensity of agency and communion, on the other, a higher level of declared support for ethical codes (ethics of autonomy, universal good, dignity and collectivism). In order to find the answer, a study was carried out in which participated 37 people involved in hospice volunteering (including 19 women) and 34 non-volunteers (including 18 women). The results of the study show the existence of an assumed relationship in the case of agency and communion. As for ethical codes, the results did not provide evidence of the relationship between the level of their support and volunteering. The results of the presented study lead to the conclusion that selfless action for the benefit of the other people is associated with a high level of agency and communion, and not only with a high ethical level. Hence the postulate for pedagogical practice to shape and develop a sense of agency and communion in children and youth.

Keywords: volunteering, agency, communion, ethics